

BO'LAJAK TARBIYACHILARNING KREATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Ziyayeva U.

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Pedagogika va psixologiya kafedrasi o'qituvchisi*

Tayanch so'zlar: kompetensiyaga asoslangan yondashuv, kompetensiya, kompetentlik, kasbiy va ijodiy kompetensiya, o'qituvchining kasbiy va ijodiy kompetensiyasining tarkibiy qismlari.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, компетентность, профессионально-творческая компетентность, компоненты профессионально-творческой компетентности педагога.

Key words: competence-based approach, competence, competence, professional and creative competence, components of teacher's professional and creative competence.

Резюме:

Мазкур maqolada "kompetentlik" va "kompetentlik" tushunchalari tahlil qilingan, "bo'lajak tarbiyachining kasbiy va ijodiy kompetensiyasi" tushunchasining mohiyati, uning tarkibiy qismlari ochib berilgan. Bo'lajak tarbiyachilarning kreativ, ijodiy kompetensiyasini shakllantirish masalasi tahlil qilingan. Tarbiyachining kasbiy bilim, ijodiy o'ziga xos yaratuvchanlik faoliyati masalasi ko'rib o'tilgan.

Резюме:

В данной статье анализируются понятия «компетенция» и «компетентность», раскрывается сущность понятия «профессиональная и творческая компетентность педагога» и ее компоненты. Анализируется вопрос формирования творческой и творческой компетентности будущих педагогов. Рассмотрен вопрос профессиональных знаний педагога, оригинальной творческой деятельности.

Summary:

In this article, the concepts of "competence" and "competence" are analyzed, the essence of the concept of "teacher's professional and creative competence" and its components are revealed. The issue of formation of creative and creative competence of future educators is analyzed. The issue of the educator's professional knowledge, original creative activity was considered.

Bugungi kunda zamonaviy tarbiyachi o'z ishini yuqori texnologiyali va insonparvarlik yo'nalishi orqali malakali hamda ijodiy amalga oshirmasdan iloji yo'q. Shu bilan birga, keyingi paytlarda pedagogik ishning ijodiy tarkibiy qismi pedagogik harakatlar samaradorligining eng muhim ko'rsatkichi sifatida qaralmoqda. Ijodiy qobiliyatlari rivojlanmagan tarbiyachi uchun kasbiy

faoliyatida jiddiy qiynchiliklar paydo bo'ladi. U tashabbusiz, stereotipik, uning faoliyati rasmiyatchilik bilan ajralib turadi, bu zamonaviy bolalar bilan olib boriladigan faoliyatda muvaffaqiyatsizlikka olib keladi. Bularning barchasi tarbiyachi va bola o'rtasidagi o'zaro tushunish va hamkorlikning insonparvarlik tamoyilini amalga oshirishga yo'l qo'ymaydi. Tarbiyachining tashabbuskor, mustaqil, o'zini o'zi anglaydigan va muvaffaqiyatli bo'lishiga imkon bermaydi.

Paradigmatik jihatdan, bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimi innovatsion faoliyatga mos keladigan eng istiqbolli faoliyat sifatida kompetensiyaga asoslangan yondashuvga ega.

I.A.Zimnya [1] nuqtai nazariga ko'ra, kompetentsiya mutaxassis rivojlanishining to'rt bosqichli modelidir: bilish (ontologik daraja); qila olish (xulq-atvor darajasi); o'z (qobiliyat darajasi); bo'lish (shaxsiy daraja).

Ta'limni insonparvarlashtirish sharoitida nafaqat texnologik tayyorgarlik (bilimlar, ko'nikmalar, texnologiyalar) va shaxsiy tayyorgarlik (motivlar, qadriyatlar, intilishlar, fazilatlar, qobiliyatlar), shuningdek, ijodiy o'zini o'zi boshqarishni ham nazarda tutadigan shaxsni rivojlantiruvchi pedagogik funktsiya yangilanadi. Bo'lajak tarbiyachilardan mana shu talablarni o'zlashtirish, amaliy jarayodda o'zining kreativligini ko'rsata olish ko'nikmasi talab etiladi. Shu sababli, biz o'ylaymizki, kasbiy pedagogik kompetensiyani tarbiyachi shaxsining sifat xususiyati hamda kasbiy pedagogik kompetensiyaning eng muhim tarkibiy qismi sifatida uning shaxsiy va ijodiy tomonini hisobga olmasdan to'liq ochib bo'lmaydi.

Kasbiy va ijodiy kompetentsiya muammosi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarni tahlil qilish bizga kasbiy va ijodiy kompetensiyani bo'lajak tarbiyachining ijodiy darajada samarali faoliyatini amalga oshirishga tayyorligini, shaxsiy va kasbiy o'zini o'zi boshqarish qobiliyatini aks ettiruvchi murakkab xususiyat sifatida rivojlanishini aniqlashga imkon berdi.

Biroq, kasbiy ijodiy kompetensiyaning aniqlangan muhim xususiyatlari umumlashtirilmagan, bu uning tarkibiy qismlarini ishlab chiqish va asoslashni talab qiladi. Buning uslubiy asosi quyidagicha ifodalash mumkin:

- ijodiy kompetentsiya - tarbiyachi shaxsining sifat xususiyati, uning faoliyatini muvaffaqiyatli va samarador bo'lishini ta'minlaydi;
- ijodiy kompetensiyani tahlil qilish birligi ijodiy xarakterga ega bo'lgan pedagogik faoliyatdir;
- bo'lajak tarbiyachining kasbiy va ijodiy kompetensiyasini rivojlantirish va amalga oshirish xususiyatlari individual ijodiy, psixofiziologik va yosh xususiyatlari, shaxsning belgilangan ijtimoiy-pedagogik tajribasi bilan belgilanadi.

Universitetda o'qish jarayonida bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy va ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish ko'p qirrali pedagogik vazifa bo'lib, uning tuzilishi va mazmuni haqida bir qator savol tug'iladi.

N.V.Kuzmina, A.K.Markova, N.E.Kostyleva, A.V.Tutolmin va boshqalarning ishlariga asoslanib, biz tarbiyachining kasbiy ijodiy kompetensiyasining quyidagi tarkibiy qismlarini aniqladik: kognitiv, faoliyatga asoslangan, motivatsion va shaxsiy. Keling, har bir komponentning mazmunini birma-bir ko'rib chiqaylik. Bu xususiyatlar bo'lajak tarbiyachilarning kreativligini yuzaga chiqarishda yordam beradi.

Kognitiv komponent. Kasbiy bilim tarbiyachining pedagogik mahorati va ijodkorligi asoslaridan biri ekanligi inkor etib bo'lmaydigan haqiqatdir. Bilimlarni o'zlashtirish tarbiyachiga qabul qilingan kasbiy va ijtimoiy normalar, standartlar va talablarga muvofiq ishlash natijalariga samarali erishishga yordam beradi. "Savodli bo'lish, qachon va qanday harakat qilishni bilishni anglatadi" (P.Weill).

Bizning fikrimizcha, kasbiy pedagogik ong uslubiy, nazariy, tashkiliy va texnologik darajalarda - har tomonlama shakllanadi. Ijtimoiy taraqqiyotning metodologik asoslari va pedagogik fikrning falsafiy yo'nalishlarini bilish pedagogika va psixologiyaning qonuniyatlari, tamoyillari va qoidalari hamda faoliyatning asosiy shakllarini bilishni belgilaydi. Uslubiy darajada pedagogik jarayonni loyihalash va qurish haqidagi bilimlar shakllanadi. Pedagogik ongni shakllantirishning texnologik komponenti tipik vaziyatlarda o'qitish va tarbiyalashning amaliy muammolarini hal etish uchun bilim-texnologiyadan iborat. Shuning uchun ham bo'lajak tarbiyachilarning uslubiy, nazariy, tashkiliy va texnologik jihatdan kompetensiyalarini shakllantirish, kreativlikni rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Biroq kasbiy bilimlarning mazmuni faqat bo'lajak tarbiyachining oliy ma'lumot olish jarayonida shakllanmaydi. Nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq qila olishi, bolalar bilan ishlashning kreativ usullarini, yangiliklarni ish jarayonida ham shakllantirishi kerak. Bo'lajak tarbiyachilar o'qitilayotgan fanning metodikasi, pedagogikasi va psixologiyasi haqidagi bilimlar bilan chegaralanib qolmasdan, shu bilan birga, innovatsion o'qitishning xususiyatlari, noosferik ta'lim, ijodiy rivojlanish, ijodiylik muammosiga zamonaviy yondashuvlar haqida, ta'lim va tarbiyaning ijodiy psixologik-pedagogik texnologiyalarining xususiyatlari haqida, shuningdek, madaniy va shaxsiy o'zini o'zi rivojlantirish haqidagi bilimlarni ham egallashi lozim.

Shuning uchun kognitiv komponentning mazmuni bo'lajak tarbiyachining psixologik-pedagogik, texnologik, uslubiy, tashkiliy, uslubiy va umumiy

madaniy bilimlari bo'lib, o'qituvchining o'z faoliyatini ijodiy amalga oshirish qobiliyatini kengaytiradi.

Faoliyat komponenti. Bolalarning tarbiya jarayonini o'quv va ijodiy faoliyatga aylantirish uchun tarbiyachi turli xil pedagogik mahoratga ega bo'lishi kerak.

O'rganilayotgan ijodiy kompetentsiya muammosi doirasida biz tarbiyachi nafaqat bolalarni o'qitish va tarbiyalash samaradorligiga, balki ularning ijodiy rivojlanishiga va o'zini o'zi takomillashtirishga erishadigan ko'nikmalarni ajratib ko'rsatamiz. Bular: aloqa, tashkiliy, tadqiqot, texnologik, ijodiy, ekspressiv va aks ettirish qobiliyatlari.

Motivatsion komponent. Biz L.I.Bojovich, M.S.Neymark va boshqalarning [2] fikriga qo'shilamiz, motivatsiya shaxsning ish va shaxsiy muvaffaqiyatga erishish, kasbiy o'sish yo'lida oldinga siljishini belgilaydi. Ushbu qoidadan kelib chiqqan holda, biz shaxsning kasbiy rivojlanishiga e'tibor qaratishini ta'minlashning markaziy qismi sifatida professional ijodiy kompetensiyaga motivatsion komponentni kiritdik.

Biz motivatsion komponentni ikki yo'nalishda ko'rib chiqamiz. Birinchidan, motivlarning umumiy tarkibidagi kasbiy motivatsiya nuqtayi nazaridan, ikkinchidan, tarbiyachining o'zgarishga bo'lgan ehtiyojlari, pedagogik yangiliklarga bo'lgan ehtiyoj, ijodiy yo'nalishning mazmunini belgilaydigan ularni qabul qilish qobiliyati nuqtai nazaridan deb qaraymiz. Shuning uchun biz yetakchi motivlar qatoriga ijodiy faoliyat motivlarini, kasbiy yutuqlar motivlarini va shaxsiy o'sish motivlarini, shuningdek, bo'lajak tarbiyachining o'zini o'zi rivojlantirish va takomillashtirishga bo'lgan ehtiyojlarini kiritdik.

Shaxsiy komponent. Bir qator olimlarning ilmiy pozitsiyasiga asoslanib, tarbiyachilik faoliyati bilan bog'liq holda, kasbiy va shaxsiy jihatlarni ajratish juda qiyin, ba'zan esa imkonsizdir. Psixologik va pedagogik kompetensiyaning o'zaro bog'liq tarkibiy qismlari mavjud hamda kasbiy va shaxsiy ajralmas birlikda amalga oshiriladi.

Masalan, A.K.Markova, L.M.Mitina va boshqalar [3] kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan sifatlar faoliyat subyektining individual xususiyatlari bo'lib, uning samaradorligiga ta'sir qiladi, ular orasida olimlar maqsadlilik, shaxsiy faollik, pedagogik takt, adolat, bag'rikenglik, pedagogik optimizm, pedagogik sezgi, pedagogik improvizatsiya va boshqalar tarbiyachining ijodkorligining asosiy mezonlarini keltirib o'tishadi.

Ushbu masala bo'yicha olimlarning turli nuqtai nazarlarini umumlashtirib, biz bo'lajak tarbiyachining kasbiy va ijodiy kompetensiyasining shaxsiy tarkibiy qismi mazmunini ijodiy ahamiyatga ega bo'lgan kasbiy va shaxsiy

fazilatlar (kommunikativ, tashkiliy, gnostik, tadqiqot, ekspressiv) majmuyi sifatida va qobiliyatlar (empatiya, fikrlash, ijodiy o'zini o'zi rivojlantirish va o'zini namoyon qilish uchun) deb baholaymiz.

Belgilangan tuzilmaviy komponentlar tegishli kompetensiyalar guruhlariga tomonidan ta'minlanadi: a) nazariy va uslubiy innovatsion kompetensiyalar; b) psixologik-pedagogik, shaxsga yo'naltirilgan kompetensiyalar; v) kasbiy-ijodiy kompetensiya tizimini shakllantiruvchi shaxsiy-ijodiy, akmeologik kompetensiyalar.

Shunday qilib, tarbiyachining kasbiy va ijodiy kompetensiyasi - bu o'quvchilarning ijodiy rivojlanishini kompetensiyaga asoslangan holda qo'llab-quvvatlashga qaratilgan pedagogik voqelikning turli holatlarida o'z shaxsini ijodiy o'zini-o'zi anglashning o'lchovi va shartidir.

Kasbiy va ijodiy kompetensiyaning aniqlangan tarkibiy qismlari organik birlikni tashkil qiladi, unda tizimlashtiruvchi omil shaxsiy fazilatlarining ma'lum bir arxitektoniyasi bo'lib, ularning dominant o'qituvchining empatiyasi, aks ettirishi va ijodi hisoblanadi.

Ijodiy kompetensiya - bu nisbatan mustaqil, yaxlit ta'lim bo'lib, uning tuzilishi to'rtta komponentdan iborat bo'lib, ularning bog'lanish va rivojlanish dinamikasi bevosita tarbiyachining pedagogik tayyorgarligi tajribasi va yo'nalishi bilan ta'minlanadi.

Tarbiyachining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning boshlang'ich nuqtasi ijodiy pedagogika va psixologiya sohasidagi bilimlardir. o'qituvchining kasbiy va ijodiy qobiliyatlari, ko'nikmalari va ijodiy pedagogik faoliyatda to'plangan tajriba asosida ijodiy qobiliyatlarni aktuallashtirish orqali amalga oshiriladi. Ijodiy jihatdan ahamiyatli shaxsiy fazilatlarining ma'lum bir yig'indisi bilan shakllangan ijodiy tayyorgarlik kasbiy va ijodiy kompetensiyaning tizimli elementi bo'lib, o'qituvchilik ishining kasbiy va shaxsiy jihatlarining birligini ta'minlaydi.

Adabiyotlar:

1. Зимняя, И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. [Текст] / И. А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.
2. Тутолмин, А.В. Формирование профессионально-творческой компетентности студента-педагога /А.В.Тутолмин. – Глазов: Изд-во Глазов. гос. пед. ин-та, 2006. – 256 с.
3. Шишов, С.Е. Понятие компетенции в контексте проблемы качества образования / С.Е.Шишов, В.А.Кальней // Мониторинг качества образования в школе. – М., 1998 – с.78- 107.